

Michał Zawisza

Skarżysko-Kamienna w latach 1945–1989 : tan badań i perspektywy badawcze

---

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa
Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 3, 65-77

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Artykuły

Michał Zawisza

Kielce

Skarżysko-Kamienna w latach 1945–1989. Stan badań i perspektywy badawcze

Dzieje Skarżyska-Kamiennej w latach rządów komunistycznych w Polsce były obiektem zainteresowania zarówno zawodowych historyków, jak i osób zajmujących się dziejami miasta okazjonalnie, lub na marginesie rozważań z innych dyscyplin naukowych. W niniejszym artykule postaram się przybliżyć stan zaawansowania badań nad dziejami miasta od wkroczenia Armii Czerwonej w styczniu 1945 r. do pierwszych w Polsce po II wojnie światowej częściowo wolnych wyborów parlamentarnych z czerwca 1989 r. oraz wymienić te obszary badawcze, na które trzeba zwrócić większą uwagę. Równocześnie należy dokonać podziału całej istniejącej na ten temat literatury na dwie grupy. Pierwsza obejmuje prace powstałe jeszcze w okresie PRL-u, cechujące się – w zależności od omawianej tematyki – większą lub mniejszą presją na przekazywanie treści zgodnie z punktem widzenia władz, dla których historia miała służyć jej społecznej legitymizacji. Drugą grupę stanowią prace powstałe po 1989 r., kiedy to przestała obowiązywać cenzura, a historycy uzyskali możliwość swobodnego prowadzenia badań oraz publikacji ich wyników.

Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej w styczniu 1945 r., Skarżysko-Kamienna wchodziło w skład powiatu kieleckiego. Już w pierwszych latach po wojnie władze planowały utworzenie powiatu miejskiego, co zostało zrealizowane dopiero w 1954 r. Powiat skarżyski

istniał do 1975 r., kiedy to w wyniku reformy administracyjnej zlikwidowano powiaty, wprowadzając dwustopniowy podział kraju (województwa i gminy). Niemniej jednak przez cały interesujący nas okres miasto znajdowało się w granicach województwa kieleckiego¹.

Na przełomie lat 60. i 70. badania nad początkowym okresem władzy komunistycznej, na obszarze ówczesnego województwa kieleckiego, prowadził Jan Naumiuk. Wiele z jego ustaleń dotyczy bezpośrednio Skarżyska-Kamiennej. W opublikowanej w 1969 r. pracy *Początki władzy ludowej na Kielecczyźnie 1944-1947*² znaleźć można szereg informacji o tworzeniu władzy w mieście, uruchomieniu zakładów przemysłowych, odbudowie kolei, sytuacji materialnej robotników, czy przebiegu kampanii oraz wynikach referendum ludowego z czerwca 1946 r. oraz wyborów do Sejmu Ustawodawczego ze stycznia 1947 r. Warto przy tym zauważyć, że praca ta, choć oparta głównie o archiwalia, nie spełnia wszystkich wymogów krytycznych badań historycznych i należy do informacji w niej zawartych, szczególnie w części poświęconej walce z opozycją, podchodzić z ostrożnością. Podobne wątpliwości mogą budzić niektóre ustalenia poczynione w publikacji tego autora o ruchu związkowym na Kielecczyźnie w latach 1944-1949³.

Warto w tym miejscu wspomnieć również o dwóch pracach zbiorowych przygotowanych pod auspicjami Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Kielcach, dotyczących pierwszych lat rządów komunistycznych na Kielecczyźnie⁴, w których okres ten ukazany został zgodnie z ówczesnymi pryncypiami politycz-

---

¹ Szerzej na temat podziałów administracyjnych po 1945 r. zob.: G. Miernik, *Spory wokół kształtu terytorialnego województwa kieleckiego w latach 1944/1945-1950*, [w:] *Region świętokrzyski. Mit czy rzeczywistość. Materiały sesji naukowej. Kielce 23 maja 2001*, red. J. Wijaczka, Kielce 2002, s. 210-214; idem, *Zmiany granic administracyjnych i podziałów administracyjnych województwa kieleckiego w latach 1950-1956*, [w:] *Spółczesność i gospodarka w regionie świętokrzyskim w XIX i XX wieku*, red. U. Oettingen i J. Szczepański, Kielce 2008, s. 187-200; J. Swajdo, *Między Wisłą a Pilicą. Dzieje podziałów administracyjnych w regionie kielecko-radomskim do 1975 roku*, Kielce 2005.

² J. Naumiuk, *Początki władzy ludowej na Kielecczyźnie 1944-1947*, Lublin 1969.

³ Idem, *Z dziejów związków zawodowych na Kielecczyźnie (1944-1949)*, Warszawa 1969.

⁴ *1944... Kielecczyzna w walce o lepsze jutro*, praca zbiorowa, Warszawa 1969; *Kielecczyzna w latach Trzyletniego Planu Odbudowy 1947-1949*, red. W. Góra, Kielce 1981.

nymi i ideologicznymi. Podobne ujęcie cechuje opracowanie Henryka Fijałkowskiego⁵, wydane pod koniec lat osiemdziesiątych, a dotyczące Kielecczyzny w latach 1948–1975.

W 1977 roku został opublikowany tom pt. *Skarżysko-Kamienna. Studia i materiały*, w którym znalazło się kilka artykułów dotyczących interesującego nas okresu. Józef Rell w krótkim szkicu *Miasto Skarżysko-Kamienna w pierwszych latach władzy ludowej* przedstawił najważniejsze fakty z lat 1945–1947. Henryk Marczyński ukazał rozwój miasta w latach 1948–1970 przez pryzmat działalności Miejskiej Rady Narodowej, natomiast Lech Pakuła – rozwój przemysłu w latach 1945–1970. Na bliższą uwagę zasługują również artykuły: *Zagadnienia demograficzne Skarżyska-Kamiennej* Władysławy Grzelki oraz *Funkcje Skarżyska-Kamiennej jako ośrodka szkolnictwa ponadpodstawowego* Jana Króla i Józefa Rella, których znaczna część poświęcona jest okresowi powojennemu⁶.

W wyniku zmian politycznych, do jakich doszło w Polsce w 1989 r., historycy zajmujący się dziejami najnowszymi, dzięki ułatwionemu dostępowi do materiałów archiwalnych oraz brakowi konieczności poddawania wyników badań zabiegom cenzorskim, uzyskali możliwość weryfikowania podstawowych tez peerelowskiej historiografii. Jak się okazało, wiele z nich nie wytrzymało krytyki naukowej.

Jako przykład można podać artykuł Grzegorza Miernika⁷, w którym autor, w oparciu o archiwa partyjne oraz niewykorzystywane wcześniej dokumenty aparatu bezpieczeństwa, nakreślił podstawowe problemy życia politycznego Skarżyska-Kamiennej w latach 1945–1956, ukazując początki i sposób sprawowania władzy przez komunistów w mieście oraz stosunek i rzeczywiste reakcje społeczne nim wywołane. Warto dodać, że autor ten napisał pracę magisterską pt.: *Życie społeczno-polityczne w Skarżysku-Kamiennej w pierwszych latach władzy ludowej*, obronioną w 1984 r. na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach, która

---

⁵ H. Fijałkowski, *Rola PZPR w przemianach województwa kieleckiego w latach 1948–1975*, Kielce 1988.

⁶ *Skarżysko-Kamienna. Studia i materiały*, red. M. Dobrowolska, J. Rajman i T. Zięta, Kraków 1977.

⁷ G. Miernik, *Życie polityczne w Skarżysku-Kamiennej w latach 1945–1956*, [w:] *Szkice do historii. Skarżysko-Kamienna*, Skarżysko-Kamienna 1993, s. 115–138.

w latach 1986–1988 drukowana była na łamach dwutygodnika „Nasze Słowo”⁸.

Brak jest szczegółowych opracowań poświęconych partiom i stronnictwom politycznym w Skarżysku po 1945 r. Informacje możemy czerpać jedynie z książek opisujących ich działalność w odniesieniu do całego województwa kieleckiego. Jeszcze przed 1989 r. powstało opracowanie dotyczące Polskiej Partii Robotniczej autorstwa Jana Naumiuka⁹ oraz Stronnictwa Demokratycznego Jana Gierczaka¹⁰. Wiele z ustaleń w nich zawartych potrzebuje ponownego zbadania i rewizji. W 1990 r. ukazała się praca Wacława Mądzika o Polskiej Partii Socjalistycznej¹¹.

Przełom polityczny zainicjowany w 1989 r. przyniósł również nowe spojrzenie na dzieje antykomunistycznego podziemia zbrojnego w Polsce po 1945 r. Powstałe głównie w latach 60. i 70. opracowania wręcz rażą wykorzystaniem ubogiej bazy źródłowej, selektywnością faktów, ale przede wszystkim tendencyjnym sprowadzaniem zagadnienia do walki „obozu demokratycznego” z PPR na czele z „reakcyjnymi bandami”, które oderwane od społecznego poparcia w brutalny sposób atakowały przedstawiciele legalnej władzy. Tego typu ujęcie znajdujemy chociażby w książce byłego funkcjonariusza Urzędu Bezpieczeństwa Stefana Skwarka¹², będącej przez lata najpełniejszym opracowaniem walki z podziemiem politycznym na Kielecczyźnie. Stan

---

⁸ Na temat dwutygodnika „Nasze Słowo” zob. szerzej: R. Sowa, „Nasze Słowo”. *Przyczynki do historii skarżyskiej prasy zakładowej doby PRL*, „Z dziejów miasta i regionu. Rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego w Skarżysku-Kamiennej” 2011, R. 2, s. 91-110.

⁹ J. Naumiuk, *Polska Partia Robotnicza na Kielecczyźnie*, Warszawa 1976.

¹⁰ J. Gierczak, *Stronnictwo Demokratyczne w województwie kieleckim w latach 1945–1975*, Warszawa 1980.

¹¹ W. Mądzik, *Polska Partia Socjalistyczna w województwie kieleckim (1944–1948)*, Kielce 1990.

¹² S. Skwarek, *Na wysuniętych posterunkach. W walce o władzę ludową na Kielecczyźnie (1944–1954)*, Warszawa 1977. Podobną wartość prezentują prace innych autorów: R. Halaba, *Z problemów walki z reakcyjnym podziemiem w województwie kieleckim w latach 1945–1948*, [w:] *1944 Kielecczyzna w walce o lepsze jutro*, praca zbiorowa, Warszawa 1969, s. 140-159; S. Mareczko, *Walka z reakcyjnym podziemiem w Kieleckiem*, [w:] *W walce o utrwalenie władzy ludowej w Polsce*, red. W. Góra i R. Halaba, Warszawa 1967, s. 7-33.

wiedzy o powojennej konspiracji w tej części kraju, w tym również dotyczących Skarżyska-Kamiennej, w dużym stopniu zmieniła książka Ryszarda Śmietanki-Kruszelnickiego¹³. Monografia ta, oparta na niewykorzystanych dotychczas źródłach, w sposób zdecydowany weryfikuje tezy autorów przedstawiających podziemie w jednoznacznie ciemnych barwach. Niewątpliwie cenne byłoby opracowanie poświęcone działalności podziemia w mieście i jego najbliższych okolicach.

Dotychczas nie prowadzono szerszych badań nad działalnością organów bezpieczeństwa w Skarżysku-Kamiennej. Komunikat historyczny autorstwa Marka Jończyka¹⁴, acz cenny, bo nakreślający początki funkcjonowania Miejskiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, dostarcza nam jedynie szczątkowej wiedzy z pierwszych dwóch lat po wojnie. Warto zająć się działalnością „bezpieki” także w latach kolejnych, tym bardziej, że historycy mogą w coraz szerszym zakresie korzystać z materiałów archiwalnych wytworzonych przez policję polityczną, zgromadzonych w Instytucie Pamięci Narodowej.

Nie wiemy zbyt wiele na temat przebiegu, czy też może reakcji mieszkańców miasta na przełomowe wydarzenia społeczno-polityczne czasów Polski Ludowej, określane w dzisiejszej literaturze mianem „Polskich Miesiący”. Ciekawych informacji na temat odbioru społecznego wydarzeń z marca 1968 r. dostarcza nam kilkustronicowy komunikat Edyty Wróbel¹⁵, w którym obok wymienienia podstawowych przejawów reakcji społecznych na „wydarzenia marcowe” (głównie kolportażu „wrogich” ulotek, oraz odnotowywania wypowiedzi mieszkańców miasta), autorka wyjaśnia również przyczyny ograniczonego zainteresowania tymi wydarzeniami nad Kamienną. Na badaczy wciąż czekają zagadnienia związane z recepcją wydarzeń Czerwca ’56, „Polskiego Października” 1956 r., wydarzeń grudniowych na Wybrzeżu w 1970 r. oraz Radomskiego Czerwca w 1976 r.

---

¹³ R. Śmietanka-Kruszelnicki, *Podziemie poakowskie na Kielecczyźnie w latach 1945–1948*, Kraków 2002.

¹⁴ M. Jończyk, *Siedziby i działalność skarżyskiej bezpieki w okresie stalinowskim*, „Znad Kamiennej” 1, 2007, s. 105–112.

¹⁵ E. Wróbel, *Reperkusje związane z tzw. „wydarzeniami marcowymi” 1968 roku na terenie Skarżyska-Kamiennej*, „Znad Kamiennej” 1, 2007, s. 113–116. Zob. również: idem, *Kielecczyzna*, [w:] *Oblicza Marca 1968*, red. K. Rokicki i S. Stępień, Warszawa 2004, s. 115–130.

Najwięcej wiemy o wydarzeniach Sierpnia 1980 r. Początki Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” w Skarżysku-Kamiennej ukazał Piotr Głąb¹⁶. Działalność związku w województwie kieleckim w latach 1980–1989 była przedmiotem badań Marzeny Grosickiej i Ryszarda Śmietanki-Kruszelnickiego¹⁷. Wiele z tych ustaleń odnosi się do miasta nad Kamienną. Mówiąc o „Solidarności” warto wspomnieć również o opublikowanych wspomnieniach Wojciecha Markiewicza¹⁸.

W ostatnich latach, głównie za sprawą pracowników Instytutu Pamięci Narodowej, prowadzone są badania nad dziejami stanu wojennego w ujęciu regionalnym. Pewne informacje na temat Skarżyska możemy znaleźć w opracowaniu krakowskich historyków o stanie wojennym w Małopolsce i Ziemi Kieleckiej¹⁹ oraz opublikowanej niedawno pracy M. Grosickiej²⁰.

Kwestie dotyczące reakcji społecznych na posunięcia władzy wciąż pozostają poza głównym nurtem zainteresowań historyków, którzy bardziej koncentrują się na działaniach rządzących niż postawach obywateli. Stąd jako cenne należy uznać ustalenia G. Miernika w pracy o relacjach pomiędzy społeczeństwem Kielecczyny a władzą w latach polskiego stalinizmu²¹, w której autor często odwołuje się do przykładów ze Skarżyska-Kamiennej. O opozycji i oporze społecznym na Kielecczyźnie w latach 80. traktuje opracowanie R. Śmietanki-Kruszelnickiego²². Niewątpliwie interesujące wnioski można by było

---

¹⁶ P. Głąb, *O wspólny dom. Początki „Solidarności” w Skarżysku-Kamiennej*, Skarżysko-Kamienna 2003.

¹⁷ M. Grosicka, R. Śmietanka-Kruszelnicki, *NSZZ Solidarność Region Świętokrzyski*, [w:] *NSZZ Solidarność 1980–1989*, t. 6, *Polska Południowa*, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 737–823.

¹⁸ W. Markiewicz, *Zaczynaliśmy od postulatów. Śladami Sierpnia '80 1980–2005*, Skarżysko-Kamienna 2005.

¹⁹ M. Lasota, M. Ptasińska, Z. Solak, *Małopolska i Świętokrzyskie*, [w:] *Stan wojenny w Polsce 1981–1983*, red. A. Dudek, Warszawa 2003, s. 217–283.

²⁰ M. Grosicka, *Stan wojenny w regionie świętokrzyskim 1981–1983: wybrane zagadnienia*, Kielce 2011.

²¹ G. Miernik, *„My” i „Oni”. Społeczeństwo Kielecczyny i stalinowski system władzy*, Kielce 2007.

²² R. Śmietanka-Kruszelnicki, *„Solidarność”, opozycja i opór społeczny w regionie świętokrzyskim 1980–1989*, Kielce 2010.

wyciągnąć przy analizie zachowań społecznych bezpośrednio po wkroczeniu Armii Czerwonej oraz w latach „utrwalania władzy ludowej”, jak również w słabiej zbadanym (szczególnie pod tym kątem) okresie pomiędzy 1956 i 1980 r.

W latach PRL-u nie prowadzono rzetelnych badań nad stosunkami między organami władzy państwowej a Kościołem katolickim w Polsce. Przełom w tej dziedzinie przyniosły dopiero ostatnie lata. Kwestią tą na obszarze województwa kieleckiego w pierwszej dekadzie po wojnie zajął się Ryszard Gryz, który na podstawie szerokiej bazy źródłowej scharakteryzował główne obszary konfliktu między władzą świecką, zmierzającą do ograniczenia roli Kościoła w społeczeństwie, a duchowieństwem, głoszącym światopogląd krańcowo różny od marksistowskiego materializmu. Efektem tych badań jest m.in. artykuł *Kościół katolicki w dobie stalinizmu (1945–1956) na przykładzie Skarżyska-Kamiennej*²³, w którym autor ukazuje, w jaki sposób „władza ludowa” po kilku latach względnego spokoju, prowadziła walkę z Kościołem na terenie Skarżyska oraz reakcje społeczeństwa na tego typu działania. Jak wiemy, rok 1956 w relacjach Państwo – Kościół nie oznaczał końca zmagania, stąd też opisanie kolejnych ich etapów w ujęciu lokalnym wciąż pozostaje otwarte.

Badania nad codziennością w powojennej Polsce wciąż pozostają na marginesie rozważań historyków. Cennym opracowaniem w tej kwestii jest artykuł G. Miernika *Życie codzienne mieszkańców Skarżyska-Kamiennej w latach planu sześcioletniego*²⁴. Mimo iż zamieszczony w wydawnictwie popularnonaukowym, w oparciu o archiwalia przybliży funkcjonowanie miasta i jego mieszkańców w czasie bujnego rozwoju w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych. W nurt rozważań o powojennej codzienności w Skarżysku-Kamiennej wpisuje się również arty-

---

²³ R. Gryz, *Kościół katolicki w dobie stalinizmu (1945–1956) na przykładzie Skarżyska-Kamiennej*, [w:] *Między Wisłą a Pilicą. Studia i materiały historyczne*, t. 1, red. K. Bracha i S. Wiech, Kielce 2000, s. 289-297. Zob. również: idem, *Państwo a Kościół w Polsce 1945–1956. Na przykładzie województwa kieleckiego*, Kraków 1999 oraz idem, *Pozwolić czy nie? Władze PRL wobec budownictwa katolickich obiektów sakralnych w latach 1971–1980*, Kielce 2007, gdzie m.in. o budowie świątyni na Borze.

²⁴ G. Miernik, *Życie codzienne mieszkańców Skarżyska-Kamiennej w latach planu sześcioletniego*, [w:] *Skarżysko-Kamienna. Panorama dziejów miasta*, Skarżysko-Kamienna 2011.

kuł Jarosława Dulewicza²⁵, w którym autor, sięgając do listów przesłanych do instancji partyjnych i państwowych, przedstawia codzienne problemy mieszkańców miast w dorzeczu rzeki Kamiennej w okresie „gierkowskiego dobrobytu”. Opracowania te mogą służyć jako punkt wyjścia do podjęcia szerszych badań nad dniem powszednim w mieście w odniesieniu do poszczególnych dekad, dzięki czemu, jak się wydaje, moglibyśmy dostrzec zmiany, jakie zachodziły w tej materii na przestrzeni całego interesującego nas okresu.

Ciekawymi przyczynkami do rozważań nad rozbudową miasta po wojnie są prace Barbary Kasprzyk²⁶ i Katarzyny Komar²⁷ przybliżające dzieje powstania osiedla Milica – budowy uchodzącej za jedną z najważniejszych zrealizowanych w ramach planu sześcioletniego na obszarze ówczesnego województwa kieleckiego.

Jeżeli chodzi o oświatę, to oprócz wspomnianego wcześniej artykułu J. Króla i J. Rella²⁸, w połowie lat 90. ukazały się prace zbiorowe na temat skarżyskich szkół ekonomicznych²⁹ i Liceum Ogólnokształcącego im. A. Mickiewicza³⁰ oraz opracowanie o Technicznych Zakładach Naukowych im. Partyzantów Ziemi Kieleckiej³¹ (dawne Gimnazjum

---

²⁵ J. Dulewicz, *Codzienne problemy mieszkańców miast nad Kamienną w dekadzie lat siedemdziesiątych w świetle listów do instancji państwowych i partyjnych*, „Z dziejów miasta”, Skarżysko-Kamienna 2011, R. 2, s. 111-125.

²⁶ B. Kasprzyk, *Milica 1950–1955. Historia pierwszego powojennego osiedla w Skarżysku-Kamiennej*, Skarżysko-Kamienna 2012; eadem, *Socjalizm nad rzeką Kamienną*, „Mówią Wieki” 2011, nr 4, s. 33-37.

²⁷ K. Komar, „S” jak Stalin, „Spotkania z Zabytkami” 2004, nr 10, s. 32-34. Zob. również: eadem, *Fabryczna 10: wstęp wzbroniony!*, „Spotkanie z Zabytkami” 2003, nr 6, s. 32-33, gdzie m.in. o powojennych losach fabryki „Witwickiego”.

²⁸ Zob. przypis 6.

²⁹ K. Zemęła, *Dzieje szkół ekonomicznych do końca lat siedemdziesiątych*, [w:] *Dzieje Szkół Ekonomicznych w Skarżysku-Kamiennej 1927–1997*, red. K. Zemęła, Skarżysko-Kamienna 1997, s. 39-78; S. Cichoń, *Zarys dziejów szkół ekonomicznych od 1970 roku*, [w:] *ibidem*, s. 79-111.

³⁰ J. Rell, *Szkoła w nowej rzeczywistości 1945–1967*, [w:] *Dzieje Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza w Skarżysku-Kamiennej*, red. A. Massalski, Skarżysko-Kamienna 1995, s. 103-129; K. Zemęła, *Liceum Ogólnokształcące im. A. Mickiewicza 1967–1985*, [w:] *ibid.*, s. 131-152.

³¹ *50 lat Technicznych Zakładów Naukowych im. Partyzantów Ziemi Kieleckiej w Skarżysku-Kamiennej*, Skarżysko-Kamienna 1995.

Mechaniczne przy Państwowej Fabryce Amunicji). Brak jest ogólnego opracowania przedstawiającego dzieje oświaty w Skarżysku-Kamiennej po 1945 r. oraz monografii pozostałych placówek, czego nie rekompensuje powstanie szeregu prac magisterskich poświęconych skarżyskim szkołom, do czego jeszcze wrócę.

Ukazały się również prace dotyczące lecznictwa w Skarżysku-Kamiennej po II wojnie światowej. Informacje na temat skarżyskiej służby zdrowia w pierwszym trzydziestoleciu Polski Ludowej, znajdujemy w książce Stefana Iwaniaka³². Historią chirurgii w Skarżysku-Kamiennej zajął się Stanisław Surowski³³. W 1989 r. opublikowano również okolicznościowe opracowanie pt. *30 lat Szpitala Miejskiego im. Marii Curie-Skłodowskiej na tle zarysu historii lecznictwa miasta Skarżyska-Kamiennej*³⁴ autorstwa J. Rella.

Latom powojennym poświęcony jest niewielki rozdział popularnonaukowej książki Zbigniewa P. Kotarby o Zakładach Metalowych „Mesko”, wydanej w osiemdziesięciolecie ich działalności³⁵. W pracy tej znaleźć można również sporo informacji o pozaprodukcyjnej działalności skarżyskich zakładów, charakterystycznej dla przedsiębiorstw doby PRL-u (m.in. o działalności klubów sportowych, zakładowego Domu Kultury czy wczasach pracowniczych). Podobny, popularyzatorski charakter mają opracowania dotyczące działalności Zakładu Energetycznego w Skarżysku-Kamiennej³⁶, których znaczna część poświęcona jest okresowi po 1945 r. Ciekawe wnioski, odnoszące się także do Skarżyska-Kamiennej, zawiera artykuł G. Miernika³⁷ na temat

---

³² S. Iwaniak, *Służba zdrowia w województwie kieleckim 1944–1974*, Kielce 2003.

³³ S. Surowski, *Historia chirurgii w Skarżysku-Kamiennej*, [w:] *Z dziejów chirurgii regionu świętokrzyskiego*. Praca zbiorowa, red. S. Głuszek, Kielce 2006.

³⁴ *30 lat Szpitala Miejskiego im. Marii Curie-Skłodowskiej na tle zarysu historii lecznictwa miasta Skarżyska-Kamiennej*, oprac. J. Rell, Kielce 1989.

³⁵ Z. P. Kotarba, *1924–2004. Monografia Zakładów Metalowych MESKO SA*, Skarżysko-Kamienna 2004.

³⁶ *Działalność Zakładu Energetycznego Skarżysko-Kamienna na rzecz rozwoju regionu kielecko-radomskiego*, Skarżysko-Kamienna 1978; K. Sułek, *75 lat Zakładów Energetycznych Okręgu Radomsko-Kieleckiego S.A. w Skarżysku-Kamiennej*, Skarżysko-Kamienna 2003.

³⁷ G. Miernik, *Co Kielecczyzna zawdzięcza towarzyszowi Kim Ir Senowi?*, [w:] *Gospodarka i społeczeństwo a wojskowość na ziemiach polskich*, red. T. Głowiński i K. Popiński, Wrocław 2010.

rozbudowy zakładów przemysłowych na Kielecczyźnie związanej z rozpoczęciem wojny na półwyspie koreańskim w 1950 r. W związku z tym, że przemysł odgrywał w dziejach miasta ogromną rolę, stymulując w dużej mierze jego rozwój, uzasadniona jest konieczność przeprowadzenia w pełni naukowej jego analizy po 1945 r., ze szczególnym uwzględnieniem Zakładów Metalowych, które przez lata dawały zatrudnienie tysiącom robotników ze Skarżyska i okolic.

Warto odnotować również powstałe w latach PRL-u jubileuszowe opracowania poświęcone różnego rodzaju przedsiębiorstwom i instytucjom, ukazujące również ich dzieje³⁸. Co prawda, nie posiadają one szczególnych walorów naukowych, jednak przedstawiają podstawową faktografię ich działalności.

Nie można zapomnieć o wielu pracach magisterskich i licencjackich dotyczących powojennych dziejów Skarżyska-Kamiennej, napisanych nie tylko przez studentów historii, ale także i innych kierunków, jak pedagogika czy bibliotekoznawstwo i informacja naukowa. Gros z nich powstało na kieleckich uczelniach wyższych. Liczba powstałych prac jest trudna do ustalenia z racji ich niecałkowitego skatalogowania. Dużo prac traktuje o działalności szkół³⁹

---

³⁸ Dla przykładu można podać: *1962–1972. X lat PMB w Skarżysku-Kam.*, Kielce, b.r.w.; *20 lat Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Skarżysku-Kamiennej 1955–1975*, b.r.m.w.; *25-lecie Klubu Techniki i Racjonalizacji 1952–1977. Informator KTiR Zakładów Metalowych PREDOM-MESKO*, oprac. J. Sieczka, B. Piątek, B. Piątkowska, b.r.m.w.

³⁹ E. Barańska, *II Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Skarżysku-Kamiennej (Zarys monografii pedagogicznej)*, pr. magisterska, 2003, AŚ; M. Brożyna, *Zespół Szkół Kolejowych w Skarżysku-Kamiennej w latach 1970–2001*, pr. magisterska, 2002, AŚ; G. Czapnik, *Historia I Liceum Ogólnokształcącego im. J. Słowackiego w Skarżysku-Kam.*, pr. magisterska, 1999, WSP; J. Fijałkowska, *Liceum Ogólnokształcące nr 1 w Skarżysku-Kamiennej w latach 1950–1985*, praca magisterska, 1990, WSP; R. Kyzia, *Dzieje Szkoły Podstawowej nr 3 im. Henryka Sienkiewicza w Skarżysku-Kamiennej w latach 1934–2003*, pr. magisterska, 2003, AŚ; A. Malinowska, *Monografia pedagogiczna Szkoły Podstawowej nr 1 im. Tadeusza Kościuszki w Skarżysku-Kamiennej*, praca magisterska, 2002, AŚ; A. Marczewski, *Dzieje Zespołu Szkół Zawodowych nr 1 w Skarżysku-Kamiennej*, pr. magisterska, 1998, WSP; D. Mosiołek, *Zarys Dziejów III Liceum Ogólnokształcącego im. Stanisława Staszica w Skarżysku-Kamiennej*, pr. magisterska, 1998, WSP; K. Patyna, *Działalność Szkoły Podstawowej nr 7 im. Obrońców Westerplatte w Skarżysku-Kamiennej w latach 1965–2002*, pr. magisterska, 2003, AŚ; M. Walczak, *Monografia Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia w Skarżysku-Kamiennej (1962–1995)*, pr. magisterska, 1997, WSP; K. Wcisłowicz, *Monografia Liceum Ogólnokształcącego im. Juliusza Słowackiego w Skarżysku-Kamiennej (1945–2000)*, pr. magisterska, 2001, AŚ; M. Węglewska, *II Liceum Ogólnokształcące im. Adama*

i bibliotek⁴⁰, ośrodków wychowawczych⁴¹ i kulturalnych⁴² w mieście. Powstało kilka prac na temat przemysłu i spółdzielczości⁴³. Wciąż jednak niewiele jest prac poświęconych życiu społecznemu i politycznemu⁴⁴ w Skarżysku po 1945 r. Zapewne prac tych powstało więcej niż zostało to wymienione.

Mickiewicza w Skarżysku-Kamiennej w latach 1945–1970, pr. magisterska, 1984, WSP; K. Wrześniewski, *Państwowa Szkoła Muzyczna I st. im. Zygmunta Noskowskiego w Skarżysku-Kamiennej w XXX-lecie swojego istnienia*, pr. magisterska, 1994, WSP; E. Zapała, *Działalność Szkoły Podstawowej nr 5 w Skarżysku-Kamiennej w latach 1958–1990. Monografia*, pr. magisterska, WSP.

⁴⁰ M. Głowacka, *Zarys monograficzny Filii Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Skarżysku-Kamiennej w latach 1955–2003*, pr. magisterska, 2005, AŚ; M. Kisiel, *Działalność kulturalno-oświatowa Pedagogicznej Biblioteki w Skarżysku-Kamiennej w latach 1955–2000*, pr. magisterska, 2005, AŚ; M. Obara, *Monografia Miejskiej Biblioteki Publicznej w Skarżysku-Kamiennej w latach 1947–1977*, pr. magisterska, 1979, WSP; M. Skuza, *Funkcjonowanie bibliotek szkół podstawowych w Skarżysku-Kamiennej w latach 1975–1997 ze szczególnym uwzględnieniem działalności informacyjnej*, pr. magisterska, 1998, WSP.

⁴¹ S. Jurczyk, *Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy Nr 2 w Skarżysku-Kamiennej (1973–1998)*, pr. magisterska, 1999, WSP; G. Łakomiec, *Przedszkole nr 4 w Skarżysku-Kamiennej w latach 1955–1997*, praca magisterska, 1998, WSP; W. Mamla, *Przedszkole nr 1 w Skarżysku-Kamiennej w latach 1962–1997*, praca magisterska, 1998, WSP; P. Perkowski, *Funkcjonowanie Domu Dziecka w Skarżysku-Kamiennej w latach 1951–1996*, pr. magisterska, 1997, WSP; idem, *Dzieje*

⁴² R. Bukowska, *Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej*, pr. magisterska, 1997, WSP; P. Żmijewski, *Muzeum im. Orła Białego w nauczaniu historii*, pr. magisterska, 1998, WSP; M. Skórska, *Działalność Zakładowego Domu Kultury w Skarżysku-Kamiennej jako transmisja polityki kulturalnej państwa*, pr. magisterska, 2000, WSP; E. Tarasińska, *Miejskie Centrum Kultury w Skarżysku-Kamienna w latach 1964–1997*, pr. magisterska, 1998, WSP; R. Tyburcy, *Dzieje Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej*, pr. licencjacka, 1997, WSP; idem, *Dzieje, funkcje, kulturotwórcza rola Muzeum im. Orła Białego w Skarżysku-Kamiennej*, pr. magisterska, 2000, WSP.

⁴³ L. Czerwiński, *Spółdzielczość spożywców w Skarżysku-Kamiennej w latach 1945–1965*, pr. magisterska, 1978, WSP; J. Jaremko, *Odlewnie ośrodka Skarżysko-Kamienna – Stąporków Staropolskiego Okręgu Przemysłowego XIX–XX wiek*, pr. magisterska, 2000, WSP; P. Golda, *Monografia Spółki Akcyjnej Zakład Energetyczny Skarżysko-Kamienna*, pr. licencjacka, 1995, WSP; H. Kowalik, *Przemysł Zbrojeniowy w rejonie Skarżyska w latach 1923–1998*, pr. magisterska, 2000, WSP; K. Nowak, *Oddział Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem” w Skarżysku-Kamiennej w latach 1945–1978*, pr. magisterska, 1979, WSP; A. Rafalska, *Zakłady Metalowe w Skarżysku-Kamiennej w latach 1945–1956 w świetle kronik*, pr. magisterska, 2002, AŚ.

⁴⁴ Z. Biber, *Działalność Hufca Związku Harcerstwa Polskiego w Skarżysku-Kamiennej na przestrzeni lat*, pr. magisterska, 2003, AŚ; J. Bień, *Powstanie i działalność partii politycznych na terenie Skarżysko-Kamiennej w latach 1945–1948*, praca magisterska, 1977,

Warto odnotować również, że w ostatnim czasie ukazały się prace zbiorowe dotyczące historii dwóch sąsiednich gmin – Bliżyn⁴⁵ i Skarżysko Kościelne⁴⁶, w których zamieszczono artykuły z zakresu dziejów po 1945 r.

Reasumując, stan badań nad historią Skarżyska-Kamiennej po II wojnie światowej należy uznać za niezadowalający. Wciąż brakuje opracowań poruszających dzieje polityczne (działalności partii politycznych – szczególnie PPR/PZPR, aparatu represji, opozycji antykomunistycznej), społeczne (postaw wobec władzy, zachowań w czasie „kryzysów społeczno-politycznych”, życia codziennego) czy gospodarcze (zwłaszcza przemysłu) w mieście. Poza monografiami kilku szkół, niewiele wiemy również o szkolnictwie w Skarżysku po 1945 r. Kompletnie zaniedbaną kwestią jest kultura, która wciąż czeka na badaczy.

Skarżysko-Kamienna during 1945–1989. Research findings and further research work

The history of Skarżysko-Kamienna during the communist era in Poland always fell within the scope of interest of professional historians as well as other researchers who only mention the history of the town while working on different subjects. However, the research findings on the history of Skarżysko during the postwar years must be thought of as unsatisfactory. Some aspects of postwar history of

---

WSP; E. Barańska, *Spółczesność Skarżyska i jego problemy w enuncjacjach prasowych „Naszego Słowa” w latach przełomów politycznych PRL*, pr. magisterska, 1996, WSP; S. Ciosek, *Niektóre problemy klasy robotniczej Skarżyska*, pr. magisterska, 1961, UW; U. Majewska, *Monografia gazety zakładowej Zakładów Metalowych „Mesko” w Skarżysku-Kamiennej „Nasze Słowo”*, pr. magisterska, 1986, WSP; A. Michnowska, *Obraz demograficzny miasta Skarżyska-Kamiennej w latach 1946–1996*, pr. licencjacka, 1997, WSP; G. Miernik, *Życie społeczno-polityczne w Skarżysku-Kamiennej w pierwszych latach władzy ludowej*, pr. magisterska, 1984, UŚ.

⁴⁵ *Dzieje Bliżyna*, red. K. Zemela i P. Kardyś, Bliżyn 2010.

⁴⁶ *Dzieje gminy Skarżysko Kościelne*, red. P. Kardyś, Skarżysko-Kamienna 2010.

Skarżysko still lack any studies or papers on the subject. The aspects of political parties activities, especially PPR (Polish Workers' Party)/PZPR (Polish United Workers' Party), the repression actions, anti-communist opposition, social attitudes towards the ruling party, citizens attitudes towards social and political crises, everyday life and industry need to be explored. Apart from some single school monographs, we know nothing about education and culture.

Translated by
Magdalena Kardyś